9
(3622)
3. 5. 2024
Cena 0,50 €

НОВЕ ЖИТТЯ

DVOJTÝŽDENNÍK RUSÍNOV-UKRAJINCOV SR • ДВОТИЖНЕВИК РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СР

Біблійна вишивка в Пряшеві

Несподіваною в Пряшеві була нагода оглянути виставку робіт – вишивок Степана Бориславського – заслуженого майстра народної творчості України. Керівні особи Благодійного фонду «Національний волонтер», заснованого у 2017-му році – Тарас Гентош і Тарас Метик прибули до Пряшева, щоб тут представити неповсякденну творчу роботу автора Степана Бориславського.

У п'ятницю, 26-го квітня ц.р., в залі Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві інсталювали роботи цього незвичайного творця вишивок.

Його доробок вишитих полотен становить близько сотні неймовірно майстерних, талановитих творів. Роботи вишивальника присвячені біблійній тематиці.

Чому вишивання і чому біблійна тема?

Походить Степан Бориславський зі села Модричі на Дрогобиччині, народився у 1970 році. Зазнавши двічі клінічну смерть, наслідок зіткнення зі страхіттями війни в Придністров'ї, служивши в радянській армії, віддав свої сили до зображення біблійних постатей, картин, які в нього викликали віру у дальше життя. Вишиває від 2000 року, майстерності роботи з ниткою і голкою його навчила мати.

Картини майстра виражають глибокий духовний світ. На полотні немов оживають «Різдво Христове», «Тайна вечеря», Чотирнадцять станцій – страстей Ісуса, образи Ісуса і Богородиці і інші, що немов виведені пензлем талановитого художника.

Виставка має передусім благодійну мету.

«Я не можу йти воювати, але я можу прислужитися своїми роботами», – сказав колись Степан Бориславський, прийшовши до голови фонду Тараса Метика.

Зараз, під час великої війни, роботи пана Степана покликані допомагати захисникам України, своїми виставками і спільними зусиллями з БФ «Національний волонтер» у різних містах, а й навіть країнах, аби зібрати кошти для потреб українських воїнів. Певною часткою приспіли на цю справу і відвідувачі виставки в Пряшеві.

Крім сакральної тематики, у творчому доробку автора також є портрети відомих українців. Зокрема, це відтворені образи Лесі Українки, Тараса Шевченка, Івана Франка, Богдана Хмельницького та інших українських історичних постатей.

є.о.

Фото Ладислава Цупера.

▲ *Під час відкриття виставки. На фото (зліва): Тарас Метик, голова Закарпатської обласної Спілки творчої інтелігенції Любов Оленчук, голова Центральної ради СРУСР Павло Боґдан.*

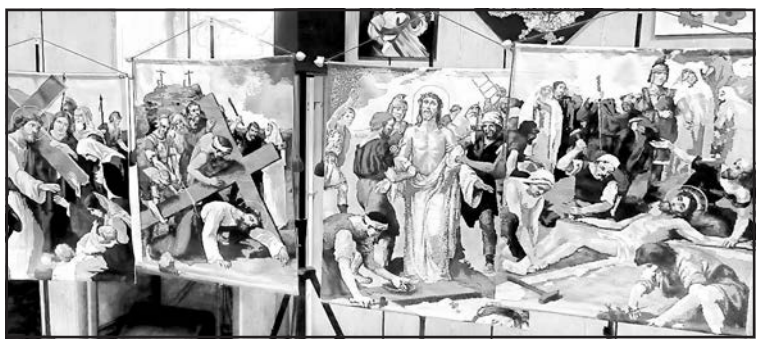

Словаччина вступила до Європейського Союзу 20 років тому

Вільний доступ словацьких компаній до спільного ринку з більш ніж 450-мільйонним населенням, вільний рух товарів, робочої сили, послуг і капіталу. На думку аналітиків, це, разом з грошима з фондів ЄС, є найбільшими перевагами 20-річного членства Словаччини в Європейському Союзі (ЄС). Якби ми не були частиною ЄС, це означало б зниження валового внутрішнього продукту (ВВП), можливо, на п'яту частину, і економічну ситуацію на рівні з Білоруссю, вважають аналітики.

Словаччина могла б існувати без членства в ЄС, але, на думку Радована Дюрана, аналітика Інституту економічного та соціального аналізу, питання полягає в тому, якою ціною. «За деякими оцінками, ВВП Словаччини був би майже на 20% нижчим, якби ми не були в єдиному ринку», – зазначив Дюрана.

Матей Горняк, аналітик Словацької ощадкаси – Slovenská sporiteľňa додав, що без членства в ЄС наші економічні показники та рівень життя відставали б від Заходу значно більше, ніж зараз. Переваги членства Словаччини в ЄС, на його думку, пов'язані з перевагами спільної європейської валюти. «Модель наших колег з Erste Group показує, що реальний ВВП Словаччини на душу населення зараз на 16% вищий, ніж був би без членства в ЄС або єврозоні», – пояснив Горняк.

Він додав, що одним з ключових завдань ЄС є зменшення регіональних диспропорцій, для чого і призначені структурні фонди. За наявними даними, до 2022 року з Європейського Союзу до Словаччини надійде 24,8 мільярда євро. За цей же період Словаччина внесла до бюджету ЄС близько 13,1 мільярда євро, що робить країну чистим бенефіціаром цих коштів.

Незважаючи на те, що Словаччина все ще відстає від більшості інших країн ЄС, аналітики кажуть, що вона значною мірою скористалася можливостями, які надає членство в ЄС. За словами Горняка, для економічного успіху Словаччини немає іншої альтернативи, окрім як міцно пов'язати свою долю з розвиненим західним світом в Європейському Союзі.

Однак, на думку аналітиків, проблемою Словаччини залишається використання коштів ЄС. «Навіть після багатьох років членства Словаччина все ще бореться з ефективним використанням європейських фондів. Через різні бар'єри ми отримуємо ці гроші дуже довго, із запізненням або неефективно. Тому це сфера, в якій у нас є помітні резерви», – зазначив Горняк.

Навіть після 20 років членства в ЄС, за словами економіста САН Вільяма Паленіка, Словаччина має недоліки у підтримці досліджень та інновацій, бракує якісної освіти на ринку праці, а довготривале безробіття та сегрегація ромів залишаються проблемою. У сфері вільного руху капіталу Паленік вбачає проблему в купонній приватизації, яка, на його думку, була втраченим шансом для появи ринку капіталу.

-р-

Президія Центральної ради СРУСР засідала у Свиднику

В середу, 17-го квітня 2024 р., відбулось чергове засідання Президії ЦР СРУСР. Місцем його проведення став СНМ – Музей української культури у Свиднику. Це не вперше члени Президії зустрічаються поза місцем головного офісу СРУСР у Пряшеві і виїзні наради у Свиднику, з ініціативи директора СНМ – МУК Ярослава Джоґаника, вже стали традицією.

За денним порядком засідання голова ЦР СРУСР Павло Боґдан надав інформацію про діяльність керівництва ЦР СРУСР, про господарювання СРУСР у 2023 р. та представив пропозицію бюджету на 2024 р. Також було обговорено стан підготовки 70-го Свята русинсько-української культури у Свиднику за інформацією голови РР СРУСР у Свиднику Людмили Ражиної та директора музею Ярослава Джоґаника. Також був зачитаний звіт голів РР СРУСР про стан підготовки регіональних конкурсів огляду народних пісень «Маковицька струна» – 50-тий річник, 62 Фестивалю драми і художнього слова ім. О. Духновича у Пряшеві, 59 Фестивалю фольклору русинів-українців Словаччини в Камйонці.

План праці СРУСР кожного року дуже насичений і його основною складовою є реалізація проєктів – проведення центральних культурних акцій Союзу. В цьому велика вага і заслуга членів керівництва, членів первинних та регіональних організацій, які віддають свій час і свою енергію на благо збереження та розвитку нашої культури.

Приємною частиною засідання стало вручення нагороди. Срібну медаль Союзу русинів-українців Словацької Республіки голова ЦР СРУСР Павло Боґдан вручив члену Президії Центральної ради СРУСР, директору СНМ – Музею української культури Ярославу Джоґанику (на фото вліво) з нагоди життєвого ювілею – 60-ліття з дня народження, за багаторічну працю на ниві української культури в Словаччині.

Щирі вітання та побажання сил і наснаги в подальшій діяльності!

Людмила РАЖИНА,
голова РР СРУСР у Свиднику.

Рідна культура і пісня – його життя
Варфоломієві Сотаку – 85

Зустріти людину, яка випромінює доброту, сердечність, життєрадісність, приправлену м'яким гумором, дружелюбність і безмірну повагу до оточуючих – незабутнє щастя для кожного. Такою людиною є велика особистість нашої руського-української культури Варфоломій Сотак.

Наш ювіляр народився 20 травня 1939 року в мальовничому селі Збудська Біла в бідній родині, коли його батько, щоб забезпечити сім'ю, був змушений виїхати в далеку Америку. Мама Верона сама піклувалася про своїх трьох дітей і виховала їх щирими патріотами, які ніколи не забували про своє руського-українське походження. З колиски, з молоком матері, малий Берті ввібрав любов до народної пісні, чи то колискові мами, чи веснянки, що луною розносилися по Білянському хотару, чи то дівочі хороводи, чи то прекрасні народні пісні, які співали юнаки та дівчата, прогулюючись рідним селом у неділю по обіді. Коли ми додамо до цього веселі сільські гуляння, весілля, одпустові свята, прекрасний церковнослов'янський спів і незабутню гру на скрипці його першого вчителя в Народній школі з російською мовою навчання в Збудській Білій Олексія Сухого, ми зрозуміємо, чому в його серці зародилася любов до народної пісні. І ця любов поступово супроводжувала його у Восьмирічній середній школі з українською мовою навчання у Вишній Радвані, в Українській педагогічній школі в Пряшеві, на Пряшівському педагогічному факультеті УПІШ. Цілком природно, що його мрія про професію вчителя здійснилася, в якій також знайшли своє застосування його кохана дружина Марія та діти Світлана і Радослав.

Вже на своїй першій посаді у Восьмирічній середній школі в Ольці він заснував 82-членний дитячий хор, який зайняв перше місце на обласному конкурсі хорів із запрошенням на фольклорний фестиваль у Виходній. Він засновував фольклорні колективи і хори всюди, де він працював – в Чертіжному, Гуменному, Снині, Меджилабірцях, Ольці, Збудській Білій і особливо в Радвані-над-Лабірцем. Методично допомагав вчителям музики, публікував фахові статті в різних газетах і журналах. Був учасником аматорських театральних колективів, учасником камерних струнних оркестрів, скрипка була його найвірнішою супутницею.

Постійно займався дослідницькою та збирацькою діяльністю (пісні, народні костюми, народні ремесла), щоб потім застосувати ці знання у своїй диригентській, драматургічній, сценарній та режисерській діяльності. Це знайшло найбільше відображення у створенні фольклорного ансамблю «Буковина» в Радвані-над-Лабірцем, де, окрім професії вчителя, він також виконував функцію освітнього працівника. Його оригінальна програма «Вербунок – рекрутські проводи», розроблена на високому мистецькому рівні, з якою фольклорний ансамбль виступив на Святі пісні і танцю українських трудящих у Свиднику настільки вразив глядачів, що у багатьох з них на очах з'явилися сльози. Члени цього ансамблю були різного віку і готували програми практично від колиски до могили.

Варфоломій Сотак заснував Клуб Олександра Духновича, організовував новорічні бали, але особливо фольклорний фестиваль у Радвані-над-Лабірцем, де виступали найкращі вітчизняні та зарубіжні ансамблі. Він також був художнім керівником і диригентом ансамблю «Тисовець» в Ольці, який разом з ансамблем «Буковина» виступав у прямому ефірі на телебаченні і був переможцем багатьох фольклорних конкурсів.

З його ініціативи в Збудській Білій були створені пам'ятні кімнати Олексія Сухого та Ірини Невицької. Рецензував підручники з музичного виховання, був ініціатором присвоєння Початковій школі в Радвані-над-Лабірцем почесного імені Михайла Сопири, а також розробив проєкт його меморіальної кімнати. Він є лауреатом медалі Яна Амоса Коменського, десятків дипломів та почесних відзнак.

Його співпраця з Культурним союзом українських трудящих (КСУТ), а згодом із Союзом русинів-українців СР, членом якого він є практично з моменту його заснування, є дуже заслуженою. Він є багаторічним членом Програмної ради СРУСР, головою експертних журі Фестивалю фольклору русинів-українців Словаччини в Камйонці та огляду народних пісень «Маковицька струна» в Бардієві, але особливо варто відзначити його роботу в якості асистента режисера Свята русинсько-української культури у Свиднику. Його досвід, любов до оригінального та автентичного фольклору, повага до національних традицій, краса та змістовна цінність народних пісень, висока відповідальність та справедливість здобули велику повагу не тільки серед учасників змагань, але й серед усіх тих, хто хоч трохи займається народним фольклором. Незабутніми є його відвідини в Союзі русинів-українців СР в Пряшеві, які приносять сонячний настрій його працівникам, що на громадських засадах працюють для нашої національної культури.

Тож, дорогий друже, нехай Господь дарує Тобі в наступні роки Твого плідного життя міцне здоров'я, особисте і родинне щастя та Боже благословення, щоб Ти і Твоя любляча дружина Марія прожили багато років прекрасного і незабутнього спільного життя.

На многая і благая літа!

Петро БЕҐЕНІ.

▲ *Журі огляду (зліва): Віктор Гащак, Марія Ванчик (Кийовська), Ігор Крета.*

Готуємось до 50-ого огляду народних пісень
«Маковицька струна»

Пів століття для людини – це роки дитинства, молодечої насолоди і дозрівання. Саме такими етапами проходило і пів століття огляду народних пісень «Маковицька струна». Організатором цього свята пісні, як ми його хочемо носити у своїх спогадах, був в його початках Культурний союз українських трудящих, тепер є Союз русинів-українців СР.

Належно підготовитись до визначного ювілею – 50-річчя огляду є наснагою кожної регіональної організації Союзу. Перший зі 7-ми цьогорічних регіональних конкурсних оглядів реалізувала Регіональна рада СРУСР у Пряшеві. У четвер, 25-го квітня 2024 р., в Словацько-українському культурному та інформаційному центрі почали сходитись співаки зі своїми музикантами. Замінили цивільний одяг на народне вбрання, яке характерне для місцевості, від котрої приносять свої пісні.

Співаки приходять з пряшівського регіону, де компактно проживають русини-українці. Учасниками конкурсу є і студенти з інших регіонів, але, відвідуючи середні школи і проживаючи в пряшівських гуртожитках, використовують право бути учасниками пряшівського регіонального огляду.

«Маковицька струна» роками дозрівала, з молодших категорій поступали декотрі співаки до старших і старших, а сьогодні їх знаємо дома і за межами нашої країни. На радіо чути їхні голоси, у них свої концерти, бажані є їхні компактні диски, знайти їх можна на ютуб.

Так декотрих представили слова модератора програми, коли публіці пригадала переможців перших пісенних оглядів. Наприклад, першою лауреаткою була Анна Дерев'яник. Тоді стала лауреаткою і Марія Каня, тепер Корманик, мати Моніки Корманик. Після кількох років проживання в США тепер приходить на сцену зі своїми донькою і сином. Лауреатками були Валентина Налепа (Гуменик), Марія Пітух. Беата Беґені, яка теж була лауреаткою, тепер живе в США і репрезентує там українську народну пісню, а Івету Світок в сучасності бачимо і чуємо зі своїми доньками – Іваною і Мартиною. Голос Анни Порач, її оригінальні пісні слухачі радіо чують в різних передачах і сьогодні. І такі прізвища, як Лукацко, Караффа, Рудий, Дура, Петрашовський, Штець, а з молодших років Роланд Ґуба – прізвища, котрі відомі уже широко-далеко. Може, і той перелік колишніх лауреатів, сьогодні успішних поширювачів народної пісні русинів-українців, стане інспірацією для дальших талановитих людей, які будуть піднімати на вищий рівень, будуть допомагати дозріванню інтерпретації пісень та стануть оздобою дальших конкурсних оглядів народних пісень «Маковицька струна».

В чотирьох категоріях, даних віком інтерпретаторів, взяло участь 16 співаків в солоспіві, дуетах і тріоспіві.

У Пряшеві перед глядачами звучали пісні з Тихого Потока, Брезовиці, Лютини, Красної Луки, Камйонки, Ґералтова, Сабинова, Великого Шариша, Шариського Ястраб'я і пісні авторські.

Інтерпретацію співаків слідкувало журі в складі Віктор Гащак, голова, Марія Ванчик (Кийовська) та Ігор Крета. Результатом оцінки є виголошення трьох кращих номерів, які опинились в «золотому пасмі» з правом брати участь у центральному конкурсному огляді у Бардієві. Голова журі прокоментував кожний виступ співаків, вказав на досягнення, але і на декотрі помилки, оцінив голосовий фонд, оригінальність чи недоліки у виборі пісень і т. п.

В «золотому пасмі» в Пряшеві опинились: в солоспіві Ліана Гутник з Камйонки з піснями «Калина, малина» та «Кед єм ішла през село», студентка Середньої педагогічної школи в Пряшеві. На акордеоні супроводила Анета Суханич. Дует у складі Наталія Юрашко і Тамара Чех, обидві з Сабинова. Їх пісні – «Ей ягода, ягода» і «На ярочку шати прала». На акордеоні супроводив Мирослав Паленчар. Тріо Моніка, Юлія і Николас Корманикові за пісні «Ей, вершечку зелений» і «Долина, долина, попрадська долина» теж зайняли місце в «золотому пасмі»

Дальші співаки опинились в «срібному пасмі», а всі учасники конкурсного огляду одержали дипломи, які їм передав голова Регіональної ради Союзу русинів-українців СР в Пряшеві Андрій Яцканин.

Єва ОЛЕАР.

Фото Ладислава Цупера.

▲ *Під час пісенного огляду.*

Сумна річниця

27 квітня 2024 р. в Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві пригадали сумну 38 річницю трагедії, яка настала після аварії в Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) в Україні.

Інформацію про найбільшу техногенну катастрофу в історії людства, спричинену вибухом на четвертому енергоблоці ЧАЕС 26 квітня 1986 року, партійно-державне керівництво та спецслужби СРСР одразу віднесли до категорії таємної. Незважаючи на те, що уже 27 квітня по обіді почалася евакуація людей з Прип'яті та найближчих сіл, радянський уряд, а відповідно й «найчесніші» у світі засоби масової інформації мовчали про те, що сталося. Маючи досвід замовчування фактів техногенних катастроф, які періодично відбувалися в Радянському Союзі, влада планувала й цього разу приховати інформацію. Проблемою для них стало те, що масштаб катастрофи був незрівнянно більший, в повітря відбувся викид 50 мільйонів кюрі радіоактивних речовин. До того ж, ЧАЕС розташовувалася в європейській частині Союзу, вітер погнав викиди через Білорусь, Литву на Швецію та Фінляндію і далі. Відтак, Швеція першою відреагувала на підвищення рівня радіації в повітрі й вимагала від радянського уряду пояснень. Приховати факт аварії було неможливо в умовах назріваючого міжнародного скандалу. За міжнародною шкалою ядерних подій (INES) ця аварія досягла найвищого – 7 рівня небезпеки. Чорнобильська трагедія ніколи не зітреться з пам'яті людей, які її пережили, з пам'яті ліквідаторів того, що сталося тієї буремної ночі на самій ЧАЕС і навколо неї 38 років тому.

Тому цю сумну подію в історії України пригадали й діти біженців, які внаслідок нападу російських військ на Україну опинилися на Словаччині. При Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві вони створили дитячий драматичний колектив під назвою «Хамелеон», який щосуботи сходиться в Центрі на репетиціях і готує програми до різних свят та ювілеїв під керівництвом Олени Кравченко. Так виникла і програма, якою вони пригадали сумну 38 річницю Чорнобильської трагедії.

–пб–

Йосиф Фейсак: «Найбільша проблема Ублі – слабе фінансування»

Перша згадка про село Убля походить із 1343 року. Село пройшло різними назвами, такими як Oblya, Oblia, Vblya, Vblia, Ubla, Ublya, Oblya, Ugar, а від 1921 року Ubľa – Убля. І жителів тут жило по-різному. У першій згадці в ньому було 92_господарства. В 1565 р. тут було 65 будинків із 292 жителями, в 1863 р. – уже 430 жителів, через шість років – 758, у 1900 році – 976, а в 1970 році Убля мала 1300 жителів.

Після ніжної революції у 2005 році в селі жило тільки 865 жителів, а у 2021 році 792. Тепер в селі живе 751 житель. Люди займалися господарством – розведенням корів, овець, поросят, вирощуванням зерна, картоплі, буряків, льону, капусти...

В селі після 1945 року не було ні одного приватного підприємця. Місцевий національний комітет в співпраці із Підвигорлатом забезпечив пошиття одягу для жінок і чоловіків, виготовлення взуття, барбершоп-перукарню, ритуальні послуги, збирання одягу для хімчистки, склоробство... Були і різні магазини – продуктовий, взуття, одягу, промислового товару. Донедавна в селі були кондитерська, три магазини з різними товарами «Єдноти», тепер залишились тільки два на цілу околицю. Жителі працювали на державному маєтку, у лісному заводі, Ґомбікарні, Підвигорлаті, школі, дитсадку, яслях, магазинах.

Старостами села від 1910 року були Ян Чоп, Юрій Іванеґа, Юрій Дарянин, Василь Климик, Ян Ґузей, Юрій Ґирич, Стефан Гавелка, Михайло Фізер, Андрій Сірка, Михайло Климик, Ян Кочан, Василь Лесьо, Андрій Гайданка, Юрій Данко, Йосиф Ґелетич, Ян Штець, Надежда Сіркова.

Тепер староста села – Йосиф Фейсак. Він закінчив Середню транспортну школу в Кошицях. Працював як технік (VVS – Východoslovenská vodárenská spoločnosť) в Ублі, знають його і як довгорічного футболіста. Його рід-

ко-коли знайдете сидіти в канцелярії – офісі за столом. Або десь є на робочих зустрічах, або щось ремонтує, або косить по селі, або комусь допомагає. І то не лише в робочий час.

Ми попросили його ознайомити наших читачів про актуальні завдання, які треба вирішити в Ублі.

Пане старосто, як бачите свою діяльність від 26-ого листопада 2022 року?

● Ліпше би було, якби мене бачили жителі села, тому що я хочу бути старостою для людей. Правду сказати, на початку було досить тяжко, головно із документацією державних справ, але мені допомагали дівчата із сільського уряду.

– Що вам робило найбільші проблеми?

● Думаю, так як всім. Найбільша проблема Ублі – слабе фінансування. Хотілось би для селян зробити набагато більше. Треба стерегти за проєктами-викликами, неймовірна бюрократія...

– Хто вам в селі допомагає, хто вам робить радість?

● Мушу похвалити наших сеньйорів. Майже вся окраса села протягом року, біля будинку культури, сільського уряду, перехрестя – на їх голові. Я їм дуже вдячний. На жаль, молодші люди не цікавляться селом так, як вони.

Мене радують і дівчата із фольклорної групи «Ублянка» з акордеоністом паном Боднаром. Під керівництвом пані Голубової і Камозінової готують програми до різних свят, не тільки у селі на фестивалі, на святах Пошана до старших, на Різдво, а виступали уже в Іновці, Дубраві, Михайлові.

Подякувати потрібно і учителькам Основної школи і дитсадка. Тішуся і з кожного успіху учнів на різних змаганнях.

Радують мене і ублянські футболісти та добровільні пожежники.

Мене тішить, що у селі маємо будинок культури, інформаційний центр, два магазини, лікаря для дорослих і дітей, стоматолога, дві перукаркі (догляд за нігтями), маємо мотель з рестораном, три паби (корчми), футбольне поле, багатофункціональний майданчик біля дитсадка, атракції для дітей і дорослих.

Що би ви хотіли досягти до кінця виборчого періоду?

● Не знаю з чого почати. Хотілось би відремонтувати місцеві дороги, дах і радіатори в школі і медичному центрі, придбати нові вікна в частині Сільського уряду, зменшити витрати на енергії – фотовольтику, реконструкцію однокімнатної квартири в медичному пункті, щоб там змогли жити люди в певній кризовій ситуації. Надалі хочемо проводити культурні акції, як Ублянський фестиваль, Пошана до старших, Різдвяні свята, День дітей, День матері, утримати футбольну команду і фольклорну групу...

– Чим може похвалитися Убля?

● В селі находиться храм св. Миколая із 1826 року, п'ять кам'яних хрестів – найстарший із 1902 року, православний храм св. Петра і Павла (1993), пам'ятник на честь полеглим героям Другої світової війни, пам'ятник єврейським жителям Ублі, котрих забрали в концтабори, меморіальні дошки академічному художнику Войтеху Борецькому та активному антифашисту Віктору Боднару, а посеред села знаходиться статуя матері з дитиною від академічного скульптора Леффлера (Löfflera). Біля греко-католицької церкви збереглася могила учителя Юрія Ріпая (1814? – 1897, Убля).

– Пане старосто, щиро дякую за розмову. Бажаю вам, щоб усе, що мрієте зробити для ублян, здійснилося.

– МК –

Фото Марії Камозін.

(У статті використано дані з книжки: Anna Čavargová, Juraj Guzej – Ubľa v zrkadle stáročí).

Невтішний прогноз

Верховний представник Європейського Союзу із закордонних справ Жозеп Боррель вважає, що війна в Україні триватиме довго.

Європа має активізувати свої зусилля для підтримки українців, допоки армія Росії не вийде з усіх захоплених українських територій.

Європейський дипломат висловив переконання, що ця війна може тривати щонайменше до виборів президента США.

Про це він сказав на конференції Всесвітнього економічного форуму в неділю, 28 квітня.

«Якщо вже ми зобов'язалися на початку конфлікту підтримувати Україну, доки Путін не вирішить зупинити війну», – сказав глава європейської дипломатії.

Він додав, що це, ймовірно, станеться, не скоро. Тому держави Європейського Союзу мають допомагати Україні.

«Ми паралельно повинні продовжувати підтримувати народ України. Європейці не вмиратимуть за Донбас, але ми можемо допомогти українцям не вмирати за нього», – заявив Боррель.

UKR – INFO. COM

Мої два роки з людьми з України (2)

Коли я закінчив свій перший текст в цьому «мінісеріалі» списком біженців з України, це не означає, що в наступних рядках я буду описувати долю кожного з них. Ця стаття не про це, та я й не беруся цього робити, бо не знаю деталі життя кожного з них. Скоріше, я спробую поділити свої знання, досвід і спогади на кілька тематичних блоків. Я багато навчився, багато хто з «наших» людей мене порадував, а кілька, від яких я очікував чогось «іншого», розчарували. Класичне зітхання – таке життя. Я радий, що моя дружина була поруч зі мною в цих питаннях. Однак, скільки мене коштувала допомога фінансово (бензин, бесіди, різні шкільні платежі, готівка на кишенькові витрати), навіть вона не знає. І нікому іншому це знати не потрібно...

Помагати? Якнайшвидше

У шокуючі дні від 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала свою «спеціальну військову операцію» проти України – війну мовою Непутіна, ми були коло сина у Парижі. Нам зателефонувала сім'я двоюрідної сестри моєї дружини з Жиліни і запитала, чи не поїду я «завтра» чекати українську сім'ю їх знайомих на прикордонному переході у Вишньому Німецькому. Вони втікають з Харкова і потребують допомоги. Так я вперше зіткнувся з – біженцями. Абсолютно нова невідома ситуація. Я не допоміг їм, але відчув, що можу допомогти, коли повернуся додому, наприклад, вмію розмовляти українською мовою. (До речі, чоловік двоюрідної сестри пізніше використав метод фінансової допомоги цій сім'ї і порадив його і мені. Він розсилав номер свого рахунку своїм друзям і знайомим з проханням зробити фінансовий внесок. Я також скористався цим методом, і в моєму крузі знайшлося кілька добрих людей, які допомогли таким чином. І не один раз). Хочу підкреслити, що мене дуже вразив короткий телевізійний репортаж Люби Кольової на STV про мого друга Ярослава Джоґаника, про те, як він прихистив у себе вдома групу біженців. Я сказав собі: якщо він може, то чому я не можу. Хоча у мене не такий великий дім, лише квартира у блоку. Але поміч полягала не в цьому.

Я зголосився на заклик Пряшівського самоврядного краю, і

в одну з березневих субот прийшов як волонтер до покинутої будівлі транспортного училища, яку оперативно перетворили на притулок для біженців з України. Там був шум! У якийсь момент там перебувало близько 130 осіб, а поверхові ліжка були готові, мабуть, для 300 осіб. У кімнатах, які раніше були класами до навчання. Я познайомився з кількома молодими людьми з Пряшева та околиць, і у мене склалося дуже гарне враження про них, про їх готовність допомогти. Багатозначна дрібниця? Той, хто бачив, як я йду Головною вулицею Пряшева з білою ванночкою для купання немовляти, напевно, здивувався. Я ніс її з офісу Словацького Червоного Хреста в Пряшеві. Мені довелося це зробити, тому що ми отримали повідомлення, що до нас привезуть з кордону матір з такою маленькою дитиною. (На фото – склад з речами для біженців у будівлі училища).

У середу, 9 березня 2022 року, моя дуже добра подруга пані Івета познайомила мене у себе вдома в Канаші з родиною (ще ні 40-річною жінкою з 14-річною донькою та 6-річним сином), насправді невісткою своєї знайомої письменниці з Одеси. «Вчора» її забрала на кордоні у Вишньому Німецькому, і треба було оформити документ *Біженець*. Пройшла інформація, що в Пряшеві для цього є невеликий поліцейський відділок і треба довго чекати, це займає аж пів дня, тому краще поїхати в Гуменне. Тож я взяв машину «завтра» і ми поїхали. Тому що – хто швидко віддає (допомагає), той віддає двічі. І знову зовсім нова картина – спортивний зал в Гуменному (на фото від 10 березня 2022 року) являв собою один мурашник. За багатьма столами сиділи поліцейські, які оформляли біженців. Ці «мої» пройшли через все, не загубивши жодної квітки, і так почалося їхнє паломництво до словацьких реалій. Воно триває й досі.

«Вони розмовляють російською»

«Йожо, слухай, то вони розмовляють між собою російською?» – запитав мене Ґабріель після першої зустрічі з родиною з Одеси. Це мій сусід з блоку, який охоче віддав порожню однокімнатну квартиру, що залишилася по його матері на житловому масиві Секчов, саме цій сімейці. Я відповів йому позитивно. По правді. Його реакція здивованого? «Путін бомбить своїх?!» Відтоді я багато разів стикався з тим, що біженці з України розмовляють російською. З одного боку, я був злий на росіян за те, що вони робили і роблять в Україні, і тому жодне російське слово не злетіло з моїх вуст на знак протесту проти цього; з іншого боку, я не міг ігнорувати жодного з цих біженців «тільки» через це. Це була дивна ситуація. Значно пізніше, сьогоднішній майже 70-річний біженець Олександр трохи пояснив мені ситуацію. У «його» Ізюмі за часів його молодості було 11 основних шкіл, і лише в одній з них навчання велося українською мовою, а в усіх інших – тільки і виключно російською. Подібну інформацію я отримував і від людей з інших частин головно Східної України. Це теж є доказом того, що спадщина Радянського Союзу, режим, який там панував (в тому числі російський гегемонізм), був і, напевно, залишається, з усіма його негативами, набагато сильнішим в Україні, ніж, наприклад, в нашій країні, маю на увазі ще Чехословаччину.

У перші тижні російського вторгнення я також надсилав електронні листи друзям і знайомим в Україні, особливо працівникам ЗМІ – в Ужгород, Львів, Рівне, Тернопіль, Вінницю. Їхні реакції на те, що я «лише» звернувся до них, були справді емоційно сильними. Коли читав, то відчував на очах сльози. Я пропонував їм, що якщо вони хочуть відправити когось з батьківщини, то я допоможу їм, коли вони прибудуть до Словаччини.

Тож біженці були вже тут, серед нас. Але з порожніми руками... Навіть їхнє коріння залишалося десь далеко. Попереду на них чекала довга дорога зречення, страждань, безсонних ночей, але кожен з них знає це найкраще. Найсильніша моя пригода була ще переді мною...

Текст і фото: Йосиф ЮРЧИШИН.

(Далі буде)

З листків календаря

70 років тому було засновано КСУТ

29. – 30.5.1954 р. – за участю 400 делегатів від 274 первинних організацій проходила в Пряшеві Установча конференція Культурного союзу українських трудящих, попередника Союзу русинів-українців СР.

Після того, як припинив існування представницький орган – Українська Народна Рада Пряшівщини (згідно з законом від 12 липня 1951 року № 68/1951 Збірки законів), виникає Культурна спілка українських трудящих (пізніше Культурний союз українських трудящих). Підготовчий комітет громадської національно-культурної організації виник у першій половині 1951 року.

Установчі загальні збори Культурної спілки українських трудящих, що відбулися 29 – 30 травня 1954 року, у своїй резолюції, крім іншого, так визначили одне з основних завдань Спілки: «Прямо історичним покликанням Культурної спілки українських трудящих є плекати у всіх верствах українського населення, яке знайшло свою батьківщину в народно-демократичній Чехословаччині, почуття гордої і свідомої належності до великого українського народу, наближувати йому багату культурну спадщину великих синів українського народу від Котляревського, Шевченка і Франка аж до Тичини, Корнійчука, Рильського, і створити в українській мові, яка досягла небувалого розквіту, свої власні культурні цінності. В цих зусиллях, ціллю яких є усунення кривд, яких зазнавало за цілі століття українське населення на Східній Словаччині, Культурна спілка українських трудящих користується певною підтримкою нашого народно-демократичного уряду і всього трудового народу нашої Батьківщини, який так само заінтересований в тому, щоб і українське населення Східної Словаччини якнайскоріше побороло національну дезорієнтацію, як несприятливу спадщину бувших режимів».

Таким чином, політично-виховна і культурно-освітня робота стала першочерговим завданням КСУТу. Під час свого існування Спілка провела величезну роботу по організації гуртків народної художньої самодіяльності різних жанрів. Особливо відчутний був результат її праці в таких жанрах народної художньої самодіяльності, як співацькі, музичні, танцювальні та драматичні гуртки, які діяли у переважній більшості українських сіл Пряшівщини.

Свята української пісні і танцю у Свиднику користалися великою популярністю серед фольклористів, але і глядачів. Кожного року у програмі Свята брали участь в середньому до 30 – 40 найкращих гуртків народної художньої самодіяльності. Щороку проходив Фестиваль драми і художнього слова, як результат праці кількох десятків драматичних гуртків. Під час Фестивалю демонстрували своє мистецтво любителі драми і художнього слова (прози і поезії), КСУТ організував Фестиваль культури і спорту в Меджилабірцях. Десятки районних свят пісні і танцю, щорічні читацькі конференції, як результат праці кількох десятків читацьких гуртків, праця цілого ряду інших гуртків за інтересом – ось далеко наповне число тих масових акцій, які кожного року здійснював КСУТ за активної допомоги багатьох добровільних працівників, учителів та працівників культури.

КСУТ проводив наукові експедиції по збиранню фольклорного багатства. За допомогою широкого активу наукових працівників КСУТ організував наукові конференції.

КСУТ, крім свого друкованого органу тижневої газети «Нове життя», ілюстрованого місячника-журналу «Дружно вперед» та літературного журналу «Дукля», який з 1966 року став двомісячникоом, видавав також «Репертуарні збірники», «Методисти», призначені музично-співацько-танцювальним колективам народної художньої самодіяльності, методичний матеріал для читацьких гуртків та гуртків художнього читання. Видавав також «Живі новини», п'єси, лекції до окремих питань громадсько-політичного та культурного життя.

У 1966 році почала виходити серія науково-популярної бібліотеки КСУТ.

КСУТ проіснував до 1990 року. Делегати 12 конференції КСУТ 20.1.1990 року прийняли рішення про виникнення нової громадсько-культурної організації – Союзу русинів-українців СР. 12-ту конференцію КСУТ делегати проголосили 1-м з'їздом СРУСР.

СРУСР є прямим продовжувачем кращих громадсько-культурних і національних традицій нашого населення та діяльності КСУТ.

-р-

У Пряшеві відкрили погруддя Шандора Петефі

У вівторок, 23.4.2024 р., на головній вулиці Пряшева відкрили погруддя, присвячене видатному діячеві угорської історії Шандору Петефі. Церемонія відбулася в присутності керівництва міста Пряшів, посла Угорщини в Словаччині Чаби Балоґа, генерального консула Угорщини в Кошицях Аґоти Гетеї та інших поважних гостей.

▲ *Промову виголосив посол Угорщини в СР Чаба Балоґ.*

Минулого року виповнилося 200 років від дня народження Шандора Петефі, уродженого Олександра Петровича (1823-1849). Він був не лише важливим діячем Угорської революції (1848-1849), але й одним з провідних поетів, які оспівували національну ідентичність угорців.

Петефі також мав своїх ентузіастів серед жителів Пряшева. У першій половині 19 століття в Пряшеві жили угорські поети Фрідєш Керени та Міхай Томпа, які запросили Петефі до Пряшева у 1845 році. Разом зі своїм гостем вони гуляли містом та околицями. Свої враження від перебування в Пряшеві Петефі виклав у літературних творах. На честь його перебування в Пряшеві у 1845 році на головній вулиці міста, біля меморіального будинку, де він зупинявся, було встановлено погруддя.

«У цей час, коли відносини між сусідніми країнами часто випробовуються різними викликами, важливо пам'ятати про цінності та перетини, які нас об'єднують. Угорсько-словацькі відносини, хоча іноді й складні, мають міцний фундамент у нашій спільній історії, культурі та особистих відносинах між нашими громадянами. І Шандор Петефі є одним з таких перетинів», – сказав приматор Пряшева Франтішек Ольга.

«Прекрасна робота скульптора Мартона Борбаша зображує поета, який відпочиває із заплющеними очима, заспокоєний гостинністю жителів Пряшева, який творить навіть уві сні, бо тримає в руках гусяче перо», – додала Аґота Гетеї.

«Це чудове відчуття – бути частиною процесу, коли ми, угорці та словаки, заново відкриваємо для себе цінності нашої спільної тисячолітньої історії. Це схоже на те, коли доросла дитина повертається до батьківського дому, починає переглядати старі фотографії разом з батьками і знову усвідомлює, як багато спільного досвіду їх об'єднує», – сказав присутнім Чаба Балоґ.

Петефі (Александар Петрович) народився 1 січня 1823 року в селі Кішкйорйош. Батько Петефі (Іштван Петрович), мадяризований серб, був сільським м'ясником, мати, словачка за походженням Марія Грузова, замолоду служила хатньою робітницею. Відвідував словацьку школу в Ашоді, навчався разом з Андреєм Сладковичем у ліцеї в Банській Штявниці. У березні 1848 року став одним з головних діячів революції за вимоги угорців проти Австрійської імперії.

-р-

Фото Ладислава Цупера.

В Пряшівському краї відновлять туристичні дороги

Завдяки транскордонному співробітництву Interreg в Пряшівському краї реконструйовані дороги з'єднають східнокарпатський прикордонний регіон, Вишній Шариш і Мушину, а також прикордонну територію через Дуклю.

Управління та обслуговування доріг Пряшівського самоврядного краю (SÚC PSK) разом з польськими партнерами оновить дороги в районах Стропків, Свидник і Бардіїв на суму близько 13,4 мільйона євро, з яких понад 6,3 мільйона євро буде інвестовано словацькою стороною.

Модернізація стосується майже восьми кілометрів доріг.

За словами Леї Леготської з відділу комунікації Адміністрації ПСК, найбільш фінансово затратний транскордонний проєкт під назвою «З'єднання східнокарпатських прикордонних територій» буде реалізований у Пряшівському краї та Підкарпатському воєводстві.

Його загальна вартість становить майже п'ять мільйонів євро, з яких 2,8 мільйона євро буде інвестовано зі словацького боку.

Дорога II/575 від села Гавай до Малої Поляни в Стропківському окрузі, довжиною 2,6 кілометра, чекає на модернізацію.

Ті ж партнери також з'єднають прикордонну територію через Дуклю.

Проєкт загальною вартістю 4,6 мільйона євро дозволить реконструювати дві дороги третього класу в Пряшівському краї.

«Реконструкція почнеться на перетині дороги I/21 з дорогою III/3541 перед селом Ваґринець (округ Свидник) і завершиться на кордоні округів Свидник – Стропків на дорозі III/3586. Всього тут буде реконструйовано 2,13 кілометра за 1,8 мільйона євро», – заявила Леготська.

Для автомобілістів і велосипедистів

Дороги також будуть оновлені у Вишньому Шариші і в околицях Мушини вартістю 3,8 млн. євро.

На території краю буде повністю реконструйована трикілометрова ділянка дороги третього класу Злате – перехрестя з дорогою I/77 (Бардіївський округ), що веде до прикордонного переходу Чирч – Лелюхів в окрузі Стара Любовня за 1,73 мільйона євро.

«Ця ділянка має велике значення для жителів прикордонних сіл, а також для велосипедистів, які приєднуються до велосипедного маршруту Aquavelo. Завдяки проєкту також буде відремонтовано 10 водопропускних труб вздовж дороги та міст через Златянський потік», – сказала Леготська, додавши, що роботи мають на меті покращити технічний стан дорожньої інфраструктури, пошкодженої повінню.

Модернізація також у Пєнінах

Моніторинговий комітет програми Interreg Польща-Словаччина 2021-2027 на своєму останньому засіданні також затвердив проєкт вартістю чотири мільйони євро в регіоні Пєніни, завдяки якому буде модернізована дорога II/543 в селі Камйонка (округ Стара Любовня) в напрямку Списька Стара Весь (Кежмарок), де в ділянку довжиною 1,9 кілометра буде інвестовано понад 975 тисяч євро.

Загалом у Пряшівському краї буде відремонтовано майже 10 кілометрів доріг на суму майже 7,3 мільйона євро.

У резервному списку комітету є ще п'ять дорожніх проєктів, три з яких будуть реалізовані на території Пряшівського самоврядного краю.

За матеріалами пресслужби ПСК.

У Словаччині зменшується кількість жителів

Населення Словаччини скорочується вже третій рік поспіль, а загальний коефіцієнт народжуваності минулого року сягнув найнижчого рівня за останні 100 років. Тим часом рівень смертності досяг середнього довгострокового показника після трьох пандемічних років.

«Загальна кількість населення Словацької Республіки на кінець 2023 року становила 5 424 687 осіб. У порівнянні з попереднім роком кількість населення зменшилася на понад 4 000 осіб. Таким чином, чисельність населення скорочується третій рік поспіль, тоді як до цього вона зростала протягом 75 років. З моменту заснування Словаччини в 1993 році населення збільшилося на 88 200 жителів», – сказала Яна Моргачова, прессекретар Статистичного управління.

Зниження чисельності населення в минулому році відбулося в основному за рахунок природного скорочення населення. Минулого року померло понад 54 100 осіб, а народилося понад 48 600 дітей.

Зменшення кількості народжень простежується протягом останніх шести років. «Однак це були лише помірні цифри, які не свідчили про суттєву зміну тенденції. Значне падіння кількості народжень за останні два роки призвело не лише до історичного мінімуму народжуваності, але й до загального скорочення чисельності населення», – пояснили в Статистичному управлінні СР.

Міграція також вплинула на чисельність населення. Кількість іммігрантів продовжувала перевищувати кількість тих, хто виїжджав з країни, але не змогла ліквідувати природне скорочення населення. «У 2023 році до Словаччини на постійне місце проживання іммігрувало понад 5 900 осіб, що на 1 400 осіб більше, ніж кількість емігрантів».

р

Дж.: Štatistický úrad SR.

Коли в 15 столітті почалося заселення Словаччини волохами, а з ними поширився і розвиток вівчарства, король Угорщини, Хорватії і Богемії Матвій (Матяш) Корвін (1443 – 1490) у 1474 році надав колоністам Велику хартію волоських прав і вольностей (Veľkú listinu valaských práv a slobôd). Вони отримали право селитися і охороняти кордони Угорщини. Таким чином, в 2024 році пригадуємо 550 років з часу надання волохам прав і вольностей. Матвій Корвін став героєм переказів, легенд, казок, пісень. У нашій етнічній області Матяш

▲ *Маковицький замок.*

В Словаччині пригадали заселення краю волохами Охоронцями Оравського замку були русини козаки

Корвін зберігся у фольклорі, зокрема, в казках, які з уст народу записав Михайло Гиряк.

З літератури відомо, що т. зв. волоська колонізація покрила усе гірське пасмо Карпат (сучасні Румунія, Україна, Польща, Словаччина, Моравія) і включила до своєї орбіти й місцеве населення.

У східній Словаччині в побуті русинів-українців ще довго зберігався традиційний спосіб життя і господарювання волохів-пастухів.

Заселення Східних Карпат у Словаччині (територія сучасного Верхнього Земплина) волохами відбувалося впродовж 14-го – 17-го століть. Історичні грамоти їх називають *Coloni Valachales* або *Valach seu Rutheni* (волохи, або русини). Волоським правом керувалося понад 130 сіл у Верхньому Земплині, а також місто Снина, яке вважалося найбільш волоським в Угорщині.

Велика хвиля заселення була у другій половині 14-го – на початку 15-го століть. Перша згадка про волохів-русинів зафіксована у 1337 році – у селі Коромля на Земплині. Пізніше вони оселилися в Тибаві (1338), а на півночі Земплина близько 14 століття заснували поселення Убля та Улич. Зберігся один із найдавніших документів, який засвідчує присутність волохів у Ломному (русько-українське село в окр. Стропків) з 1347 року.

Історики доводять, що в другій половині 14 ст. на Маковицькому панстві було засновано 17 поселень на волоському праві, а вже в 1415 році на Маковицькому панстві було загалом 65 осад.

Коли Маковицьке панство із Маковицьким (Зборівським) замком опинилося в руках українського магната, військового та державного діяча Речі Посполитої Івана (Януша, Яноша) Острозького (1554 – 1620), якого будитель Олександр Павлович називав запроданцем через те, що той зневажив свій рід («презрів своїх батьків») і став католиком (1579), то на Маковиці виникли останні руські поселення: Белеївці, Бодружал, Вапеник, Велика Дрічна, Вишній Мирошів, Вишній Комарник, Вишня Ядлова, Гутка, Ґаврянець, Доброслава, Довгуня, Кечківці, Кожухівці, Кореївці, Крайня Порубка, Кружльова, Крайнє Чорне, Крайня Поляна, Крайня Бистра, Медведже, Мироля, Нижній Комарник, Нижня і Вишня Писана, Нижня і Вишня Полянка, Ондавка, Прикра, Пстрина, Раківчик, Реґетівка, Розтоки, Стебницька Гута, Фричка, Шарбів, Шеметківці, Юркова Воля та ін. Врешті, в 1601 році Іван Острозький продав Маковицьке панство Жигмондові Ракоцію за 80 000 угорських золотих (Ján Beňko, *Osídlenie severného Slovenska* (1985).

Волоська колонізація мала своє продовження. Словацький мовознавець Самуел Цамбел в монографії *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906) називає русинів русами, їх мову руською (ruskou) і був змушений ставити під сумнів результати перепису мадярського перепису населення 1900 року: «Rusi sú roztrúsení po celom širšom území východoslovenskom, t. j. bývajú nielen pomedzi Slovákov, ale aj pomedzi Nemcov a Poliakov. Ale ich naozajstná otčina leží poza polnočno-východnú hranicu východoslovenského územia užšieho, rozprestierajúc sa na polnoc i na východ. V spišskej a v šarišskej stolici neradi priznávajú skutočnú národnosť, a preto, kde sa tomu nezoprú cirkevné úrady grécko-katolícke, všade ich vydávajú za Slovákov. V obidvoch týchto stoliciach je pomerne mnoho ruských obcí, ktoré pri poslednom popise (1900) popísané boli za slovenské. Obyvatelia ich veľa ráz sami stoja o to, aby boli popísaní za Slovákov». Далі С. Цамбел перераховує руські села. Наводить 72 села. В них проживало 22 499 жителів. Окрему увагу присвятив руським селам також за межами колишнього Маковицького панства, зокрема, на Спиші (20 сіл), в Шариші (136), наводить руські острівці на Земплині (Банське, Цабів, Казимир, Гіровці, Рафаївці, Дедачів, Машківці). Їх руськість підкріплює наявністю церкви східного візантійського обряду (див. стор. 79 і 139). На іншому місці С. Цамбел, як і інші вчені, доводить присутність руської людності ще до Корятовича чи надання волохам хартії волоських прав і вольностей. Доводить, що уродженці Галичини після переселення на наших теренах стали «звичайними поселенцями» («púhymi osádnikmi») і доводить, що галицькі родаки і підкарпатські руси є одного роду: «...podkarpatskí Rusi východoslovenského územia, súvisiaci cez Karpaty so svojimi haličskými rodákmi, len pomerne mladšími obyvateľmi vo svojich krajoch, než ich bezprostredne bývajúci rodáci haličskí vo svojich nadkarpatských bývaniach...» (стор. 27).

▲ *Оравський замок.*

М. Мушинка вважає, що волоське право є, по суті, модифікацією руського звичаєвого права, генезис якого сягає першої половини 11 століття, зокрема, зводу Руської правди. На території Словаччини волоська колонізація мала переважно руський (український) характер (див. його роботу *К obyčajovému právu Rusínov-Ukrajincov Slovenska).*

В наш час музейники дослідили побут, а діалектологи вивчили особливості мови жителів 313 населених пунктів, в яких в більшості або меншості жили або живуть русини-українці (Зузана Гануделъ *За культурну національну єдність*, 2018).

Наприкінці 14 – на початку 15 століття волохи прийшли на північний Спиш з Галича, а звідти перебралися на південь, до Ґемеру і Словацького Рудогор'я. Найстарішим поселенням з волоським населенням було село Угорна біля Смольника. Волохи не зупинилися і кочували далі на Липтов, посунулись на Зволен, Тренчин, а зі Словаччини перебралися на Моравію до Радгоштя, Всетіна.

В історії це не єдиний прихід волохів на територію Словаччини. Наступна хвиля припадає на 16 – початок 17 століття, коли вони оселилися переважно в найменш заселеній Оравській області.

Маріан Лішчак в дослідженні *Valasi na Kysuciach – Príchod valachov* вказує на те, що на території північно-західної Словаччини волохи вперше згадуються в документі 1474 року в Оравсько-Липтовському краї, де Матвій Корвін надав привілеї трьом волоським поселенням (Kňažji, Medzibrod) на Ораві та (Dobové) на Липтові.

Декотрі дослідники доводять кельтське походження волохів, проте румунізми типу *бриндза, салаш, ґирлиґа, тайстра, вурда, колиба, Маґура, плай* засвідчують присутність волохів в наших краях, де вони швидко асимілювались серед місцевих слов'ян. У наш край переселенці-русини потрапляли з південної-східної Польщі і Галичини, а на півдні приходили з Волощини через Закарпаття.

Відповідь про прибуття волохів на Ораву нам пропонує Андрей Кавуляк у книжці «HRAD ORAVA» (1927). Виявляється, що для поповнення місцевого волоського населення король Матвій Корвін запросив «русинів, інакше і козаків зі сарматських рівнин» (див. стор. 97 і 250):

Na doplnenie počtu valaského obyvateľstva Matej pozval do Oravy a Liptova nové roje Rusínov,ináč i kozákov zo sarmatských rovín. Súvekí kronikári menovali týchto valachov inač i kozákmi a opisovali ich ako nomádov, oblečených do baranej kože a ozbrojených dlhou kozáckou pikou**.*

Примітки редакції:

**Сарматська рівнина.* – Вікіпедія про розташування Сарматії пише: «Історичний регіон у Східній Європі, в Північному Причорномор'ї, від Сарматських гір (Бескиди у Польщі), Вісли, до Сарматського моря (Балтійське), і до Гіперборейських гір (Урал). Частиною колишньої Сарматії є тепер український степ.

*** Піка* – різновид списа (словацьки korija).

Андрей Кавуляк наводить також мадярський текст і подає його в перекладі на словацьку мову:

Dr. Pirhalla M., A szepesi prépostság vázlatos története. O týchto valachoch pozdejšie Katarína Zrínska, vdova po držiteľovi panstva zámockého Fraňovi Thurzovi, píše list kráľovi Maximilianovi roku 1576, v ktorom medzi iným hovorí: Ich úlohou je a podľa ich starých privilégií sú povinní so zbraňou vždycky, koľko raz to potreba bude vyžadovať, byť pohotove nielen na ochranu hradu, ale i strážiť hranice krajiny v týchto končinách proti Poliakom, aby susední pomedzní Poliaci niečo potajme a klamlivé neodcudzili s hraníc. Okrem toho strážili všetky cesty, ktorými sa tade chodí do Poľska, proti zlodejom a zločincom, proti lúpežníkom a zbojníkom, aby obchodníci a kupci, ktorí z tohoto kráľovstvá do Poľska, alebo z Poľska do tohoto kráľovstvá tovary dovážajú a vyvážajú, neboli prepadávaní... (Preklad z odpisu listiny, vydanej pod nápisom: Gagyi Jenö, Az Árvamegyei oláh telepek kiváltságlevele. Történelmi Tar. XI, 1910, str. 186-198,)

Andrej Kavuljak, HRAD ORAVA. Dejiny hradu a kraja so zreteľom na sociálne položenie ľudu oravského, Turč. Sv. Martin, 1927.

Мирослав ІЛЮК.

Сторінки минулого (104)

ВИШКІВЦІ – VYŠKOVCE (окр. Стропків)

Історичні назви села: Vysk, Wyskwagasa (1414), Viskocz (1773), Wyskowce (1800), Vyškovce (1920).

Стат.: 1828 – 32 буд., 245 жит., 1869 – 174, 1880 – 150 жит., з т. 138 слов., 6 угор., інші – 5, немовлят – 1, р.-кат. 4, гр.-кат. 143, євр. 3, 1890 – 148 жит., з т. слов. 134, угор. 6, нім. 6, інші 2, гр.-кат. 142, євр. 6, 1900 – жителів 144, з т. рус. 135, угор. 6, нім. 3, гр.-кат. 141, євр. 3, 1910 – 171 жит., з т. рус. 157, слов. 2, угор. 6, нім. 6, 1921 – 23 буд., 136 жит., з т. 80 чсл., 56 рус., 136 гр.-кат., 1930 – 163 жит., з т. 159 росіян, гр.-кат 163, 1940 – 238, 1948 – 207, 1950 – 204 жит., з т. слов. 190, росіян 14, гр.-кат. 197, р.-кат. 5, 1961 р. 211 жит., 1970 – 243, 1980 – 212 жит., з т. 193 слов., укр. 19, 1991 – 163 жит., з т. слов. 139, рус. 15, укр. 1, 116 гр.-кат., 30 правосл., 3 р.-кат., 12 невст., 2011 – 140 жит., з т. слов. 102, ром. 1, рус. 22, інша 1, невст. 14, гр.-кат. 101, прав. 18, р.-кат. 6, без віросп. 1, невст. 14, 2021 – 132 жит., з т. слов. 91, рус. 29, ром. 9, невст. 3, гр.-кат., 105, прав. 15, р.-кат. 6, невст. 5, без віросп. 1.

Пл. хот. 662 га.

Народну назву села мовознавець Василь Латта в «Атласі українських говорів Східної Словачини» подає як Вышк'íўц'і.

Вперше в документах Вишківці згадуються 1414 р. у зв'язку із переданням у заставу частини Маковицького панства Симоном Цударем Янові Бубеку. З документа випливає, що Вишківці існували ще до 1414 року і були засновані на праві застави із шолтисом Вишком. Вишківці були складовою частиною Маковицького панства від 14 ст. безперервно до 15 – 16 ст.

Ф. Уличний в історії про заселення Шариша (1990) про Вишківці пише як про словацьке село. Проте Я. М. Корабинський в своєму лексиконі (1786) презентує жителів села як руснаків (див. стор. 838). Так само до руських сіл Вишківці зараховує і словацький мовознавець Самуел Цамбел (1906). Підтверджують це і переписи населення Угорщини за 1900 і 1910 роки, згідно з якими у Вишківцях проживали руснаки (135 і 157 відповідно). Цей же перепис свідчить, що абсолютну більшість жителів складають віряни церкви східного обряду – греко-католики: 1880 рік (143), 1890 (142), 1900 (141), 1910 (160), в той час як римокатоликів було всього 4 в 1880 році і 5 в 1910 році.

Протокол єпископської візитації 1814 року говорить про те, що в селі є дерев'яна церква: «Ця старовинна дерев'яна церква, безсумнівно, грецького обряду за своїм походженням. Церква може дуже легко стати спільною для обох обрядів (і для латинян – прим. редакції), якщо зросте кількість членів латинського обряду». З візитації також довідуємось, що «парафіяльні богослужіння не проводяться, за винятком випадків поховання дорослої людини». Нарешті, протокол візитації констатує: «…незважаючи на присутність членів латинського обряду, всі люди сповідують грецький обряд».

В 1427 р. у Вишківцях було оподатковано для короля 28 господарських дворів. У 2-ій половині 15 ст. та в 16 ст. більшість селян переселилась, бо втратили землі і стали желярами. У 1600 р. у Вишківцях було 9 будинків бідняків і 1 – 2 будинки шолтиса. У 1787 році в селі було 27 будинків і 178 жителів, у 1828 році – 32 будинки і 245 жителів, в 1869 році – 174 жителів. Селяни займалися землеробством, годівлею худоби. В лексиконі поселень Угорщини 1773 року село реєстроване як чисто руське. У списку релігійної приналежності 1806 року село зазначене як греко-католицьке з руською мовою проповіді.

У 1850-80 рр. еміграція за океан. Під час Першої світової війни село знищене. У 1937 р. селяни у петиції до уряду вимагали побудову дороги Ваґринець – Вислава – Вишківці – Хітча. У Другій світовій війні багато будинків пошкоджено. 1952 р. засновано ЄСҐА, яка розпалася, 1959 р. знову відновлена. У 1957 р. запровадили електрику і автобусну лінію. 1895 р. почалось регулярне навчання дітей у школі. У 1901 р. побудовано муровану церкву св. архангела Михаїла.

Зберігся список парафіяльних священників та адміністраторів: (1713 – 1750) Даниїл Гамарович, (1792 – 1792) Андрій Гамара, (1806 – 1841) Іоанн Масник (*1777), (1841 – 1859) Іоанн Масник (*1809), (1859 – 1860) Іоанн Мартяк, (1861 – 1867) Михайло Ладомерський, (1868 – 1895) Іоанн Гуснай (*1808), (1895 – 1910) Максиміліан Вислоцький, (1911 – 1917) Корнелій Ґойдич, (1918 – 1821) Олексій Мидлик, (1928 – 1930) Олексій Деак (*1904), (1931 – 1950) Андрій Ставровський (*1906), (1968 – 1969) Леопольд Єфрем Козельський, (1969 – 1978) Іоанн Личко, (1980 – 1981) Йосиф Капраль, (1983 – 1992) Михайло Михлик, (1992 – 1993) Габріел Секелі, (1993 – 2002) Мирослав Ґавала, (2002 – 2008) Славко Ґанай, (2008 – 2015) Мартин Климковський, (2015 – 2019) Миколай Янчуш, (2019) Ян Слободник.

Духовні потреби православних вірників забезпечував о. прот. мґр. Павло Бобак з Стропкова.

-мі-

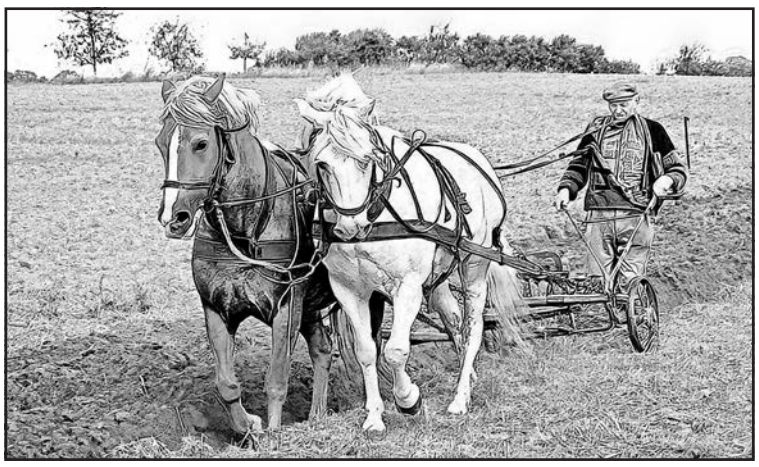

Традиційна перша оранка, сівба

За стародавнім звичаєм після Великодня розпочиналися весняні сільськогосподарські роботи в полі. Аграрно-магічні дії були спрямовані на забезпечення доброго врожаю, його охороні перед стихійним лихом, охороні худоби від захворювання, від нечистих сил. Велике значення надавалось першому виїзду в поле – першій весняній оранці, сівбі, садінню картоплі і т. п.

Перша весняна оранка та сівба були особливо важливою можливістю забезпечити багатий врожай. Щоб отримати добрий врожай, було прийнято, що багатий селянин йшов першим орати, а бідному дозволяли орати після нього. Коней чи худобу під час оранки мав оберігати серп та яйце, покладені під поріг стайні, щоб тварини пройшли через них, виходячи надвір.

Як запряг рушав з двору в поле, ґаздиня виливала воду позад коліс: *жеби са так сипало зерно, жеби са такой красной, чістой зерно родило, як вода.* Дорогою на поле остерігалися, щоб жінка не перебігла їм дорогу першою, що було поганою прикметою: наврочить запряг, зламається плуг, перевернеться віз і т. п. Кожен господар прямував у поле дорогою, яка вела над селом, щоб господарство йшло вгору, а повертаючись з оранки, приходив в село *здоли* – з нижнього кінця з тої ж самої причини. Додому ніколи не вертався тим самим маршрутом, яким вийшов в поле, тільки в протилежному напрямку, щоб своїм напрямом створив й замкнув запобіжне уявне магічне коло.

Виїжджаючи в поле на першу весняну оранку, використовували спеціально спечений обрядовий хліб, який в окремих місцевостях називали по-різному: *баля, заорьованик, заорюваний колач, маленькой палаченя, палятко, підпалок, пудпалок.* Його хлібороб клав у полотняну торбинку (*кобілка, табішка, таністра, тобішка, торбечка, цаністра, циделя, цидило*), перевішену через плече або на ярмі між тваринами або просто на плузі: *жеби хліб са родив.* Цим обрядовим хлібом орач *плугатарь* орав, а в короткій перерві між роботою годував ним волів/коней зі словами: *жеби сте здрави били і на хліб робили* – та й сам з'їдав кусник. У деяких місцевостях було прийнято приорювати такий хліб під першу борозну *скибу.* У селах Старинської долини хлібороб з *кобілкою ходив цілий полуденок а ціле пополудне, а пришов на вечур домів, та тот хліб їв, жеби урода била а хліб са зродив.* Подібно на Спишу цей обрядовий хліб споживав ґазда аж вдома після повернення з оранки, або споживали його усі члени сім'ї – *з нього шитки їли, жеби са зродило.* Остурнянські орачі під виорану борозну разом з барвінком приорювали буханець круглого хліба, який, за словами інформаторів, мав охоронити врожай від бурі та граду. Зазвичай перед відходом в поле на першу оранку хліб та сире яйце клали на землю під дишель на землі так, щоб запряг перейшов його.

За народною традицією, в день першого виїзду в поле *ґазда цалий ден нич варене не їл, жеби суху уроду позвозил.* Перш ніж вирушити в поле орати, ґаздиня рвала на городі жмут барвінку, тричі обходила і кропила ним свяченою йорданською або стрітенською водою господаря, запряг та таглову силу – волів, коней, корів. Обрядове кроплення свяченою водою мало охоронну функцію від усього лихого та хворо6. Решту води виливали перед запрягом. На Спишу в день першої оранки на жевріячі вуглики на пательні кидали освячене *янське* зілля, окурюючи плугатаря й худобу: *жеби гром не мал моц на уроду.* Барвінком *маїли* худобу – запихали його до ярма, хомутів, а решту встромлювали орачеві за капелюх, примовляючи: *жеби са за тобов так зеленіло, як барвінок.*

У полі ґазда з *тобішки* брав яйце, натирав ним худобу і мовив: *жеби сте били такі гладкі, як тути яйця.*

Під першу борозну приорювали яйце – символ плодючості, *жеби било такой зерно повной, як яйце.* Вірилося, що таке яйце оберігатиме посіви від граду. Так само під першу борозну приорювали також барвінок, щоб був добрий урожай. Землею з першої борозни орач натирав вуста й руки, *жеби му не пукали во вітрі*; худобі натирав ратиці, шию і рот, щоб була здоровою.

Боже, дай щастя од першой яри, – такими словами селяни вітали один одного в полі в часі оранки та сівби. Повертаючись з оранки додому, ґаздиня обливала орача холодною водою, щоб він не був сонним, а був свіжий протягом року.

З першою оранкою тісно пов'язаний засів ярої пшениці. До посіяного матеріалу в мішку (у якому була зашита свята проскурка – запобіжний засіб від бурі й граду, гроші, щоб господар був багатий) або й скло, щоб пшениця була чистою, додавали ще й зерно із святвечірнього стола. Розсіваючи перші жмені, ґазда примовляв: *тото мишам, тото пташкам, тото хробачкам, жеби они шя з тим упокоїли, а остатні на покою лишили.* При сіянні маку не слід було розмовляти, щоб птахи мак не видзьобали. З даного повір'я бере свій початок народний фразеологізм: *Тихо, як би мак сіяли.* Взагалі при першій сівбі відігравав велику роль вічнозелений барвінок, який поклали зверху на міх з насінням, *жеби таке гарде, зелене било поле ціле літо, як тот барвінок.* У селах Спишу та на Замаґур'ї, крім барвінку, у міх давали й миньки (*пузички*), посвячені в Квітну неділю, які опісля сівби запихали в ґрунт.

Процес оранки та сівби з давніх-давен метафорично охоплює народна загадка про місяць та зірки: *Ходить орач по полі, сіє горох по скорі, як зачне змерькати, та го зачне сіяти, як зачне світати – та го зачне зберати.*

Й. В.

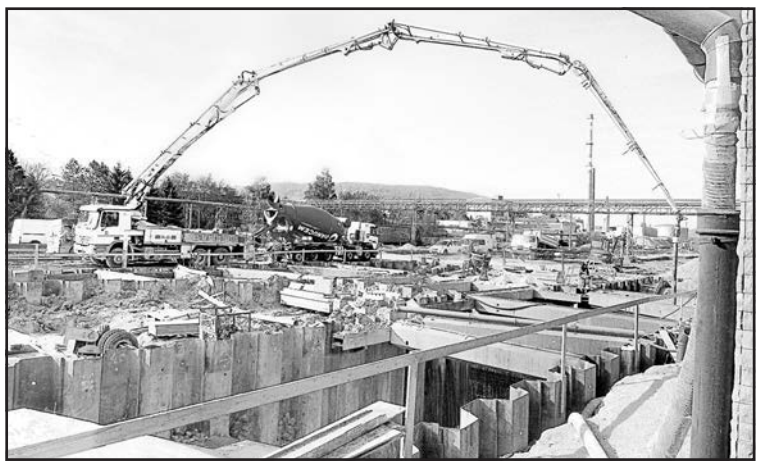

▲ *Складна ситуація навколо залізничного вокзалу в Гуменному потриває до 15 жовтня 2025 року. З того дня вокзал знову буде діяти, і поїзди знову будуть курсувати у всіх напрямках –до Гуменного, звідти до Меджилаборець і з Гуменного до Стащина. За повідомленнями ЗМІ, реконструкція станції, а також ліній, що ведуть до неї, завершиться на три місяці раніше запланованого терміну. Інвестором виступають Залізниці Словацької Республіки, вартість проєкту становить 216 млн євро без (DPH) ПДВ. Головним будівельником виступає компанія Eltra з Кошиць. Роботи, які триватимуть 810 днів, стосуються електрифікації залізничної лінії Бановці-над-Ондавою – Гуменне, протяжністю 33,5 кілометра. Серед іншого, були видалені всі старі колії, встановлюються стовпи для лінії електрифікації, будується новий пішохідний підземний перехід на станції в Гуменному, а також тут будується нова крита платформа. До завершення реконструкції замість поїздів пасажири користуються альтернативними автобусними маршрутками.*

Текст і фото: (йю)

Новини культури

АВСТРАЛІЯ. В Українському музеї Австралії в Мельбурні триває виставка українського мистецтва та ремесел «Treasures» («Скарби»), яка демонструє тисячолітні традиції, культуру та творче самовираження.

УКРАЇНА. Шкода, завдана росіянами музейному фонду України, є величезною. Йдеться про більше мільйона вкрадених або зруйнованих музейних об'єктів.

ЯПОНІЯ. У японському місті Беппу префектури Оіта (острів Кюшю) відкрився заклад «Little Ukraine» («Маленька Україна»), у якому будуть працювати евакуйовані українські громадяни.

ТУРЕЧЧИНА. Ансамбль народного танцю «Квіти України», який діє при Українській спілці в Анкарі, взяв участь у Міжнародному дитячому фестивалі в місті Мерсін, який був присвячений Дню дітей в Туреччині.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ. До 10-річчя заснування ансамблю українського танцю «Пролісок», що є офіційним танцювальним колективом Лондонського відділу Союзу українців у Британії, нещодавно було проведено концерт «Step into Ukraine – A Benefit Concert for Ukraine».

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ. У Бібліотеці й архіві імені Тараса Шевченка в Лондоні відбулася лекція про передумови створення Союзу українців у Великій Британії (Association of Ukrainians in Great Britain).

АРГЕНТИНА. У кінотеатрі ім. генерала Сан-Мартіна в Буенос-Айресі відбувся спеціальний показ двох документальних фільмів про російську повномасштабну війну проти України – «Чорнобиль 22» та «Звідки куди».

В'ЄТНАМ. У Музеї в'єтнамської жінки в Ганої відкрили виставку «Софія Яблонська: Подорож крізь століття», присвячену 32-й річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та В'єтнамом.

НІМЕЧЧИНА. У Дюссельдорфі (земля Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина) завершився семиденний загальноєвропейський театральний фестиваль «Fokus Ukraine 777 Tage Днів Days», присвячений війні в Україні.

УКРАЇНА. Амбасадорка української культури у світі Марія Рипан придбала для Музею писанкового розпису на Прикарпатті нову срібну монету в формі української писанки, яку випустили у Канаді.

УКРАЇНА. В Одеській області з початку повномасштабного вторгнення різного ступеня пошкодження зазнали 123 культурні пам'ятки, з них національного значення – 18.

ЯПОНІЯ. У посольстві в Японії відбулася зустріч з вихованцями української недільної школи «Хробачок» з Токіо, під час якої найактивніші учасники флешмобу посольства «Шевченківські читання» отримали відзнаку посла України.

Унікальна дерев'яна церква була під загрозою зникнення

Стоїть на підвищенні біля цвинтаря. До церковці ведуть сходи, складені з каміння, нагромадженого, здавалося б, безладно. Вони були відшліфовані тисячами ніг.

Тишу порушує лише дзюрчання струмка, що перетинає міст.

В Шмиґовці тепер проживає лише 81 житель. Дерев'яна церква в Снинському окрузі височіє над селом і заводить відвідувача у загадковий казковий світ.

Це один з найменших храмів у регіоні, який може похвалитися кількома цікавими особливостями. Побудований у 1775 році, він є національною культурною пам'яткою з 2011 року.

▲ *Церква Вознесіння Господнього в Шмиґовці.*

Минулого року, на початку листопада, до храму повернувся дорогоцінний п'ятирядний іконостас. Через двадцять років.

У 2004 році іконостас відреставрували. Минулого року віряни зі Шмиґовця зібрали понад дві тисячі євро, щоб іконостас якнайшвидше повернувся додому.

«Це маленьке диво», – каже Антон Лішка з Крайового управління пам'яток у Пряшеві. П'ятинефний іконостас вже встановлений у храмі. Він був пошкоджений пожежею на рубежі 19 і 20 століть.

«Ми точно не знаємо, коли загорівся храм. Припускають, що іконостас загорівся від палаючої свічки. Ще й тепер можна побачити сліди пожежі. Однак великої шкоди він не завдав, віряни встигли його вчасно загасити», – розповідає Владислав Марчак, адміністратор парафії.

У минулому храми зазвичай будували на підвищених місцях біля водотоків. Як з духовних, так і з практичних міркувань.

У 1915 році місцевий вчитель і кантор спробував відновити пошкоджені частини. Він намалював як ікону Божої Матері, так і останній верхній ряд. На іконостасі все ще видно сліди пожежі. Пошкоджена ікона Ісуса Христа Пантократора. Полум'я також лизнуло Тайну вечерю в центрі третього ряду ікон.

Охоронець пам'яток А. Лішка каже, що реставратор мав намір залишити на іконостасі всі недосконалості. Цінна пам'ятка зазнала професійного втручання в період між 2005 та 2009 роками.

«Реставраційні студії в Братиславі вирішили залишити обвуглювання. Це насправді робить його більш винятковим і цінним, ніж якби вони залишили непрофесійні втручання з перефарбування. Три ікони в головному ряду є оригінальними з 18 століття, ікона Божої Матері, написана вчителем, була залишена, оскільки ми не знаємо, як виглядала оригінальна ікона, і фактично є свідченням етапу розвитку іконостасу. Головний ряд іконостасу завжди повинен бути повним», – каже А. Лішка.

-р-

Дж.: Крайове управління пам'яток.

NOVE ŽYTŤA Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 74. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Náklad: 450 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s.. Stredisko predplatného tlače. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o.. Krupinská 4, P. O.Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Počítačová sadzba NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 74. Головний редактор Мирослав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.